

DÖBÖR ANDRÁS*

A JELENKOR A NEMZETI IDENTITÁS ÉS A POLGÁRI ÁTALAKULÁS SZOLGÁLATÁBAN AZ 1830-AS ÉVEKBEN

JELENKOR IN THE SERVICE OF NATIONAL IDENTITY AND CIVIC TRANSFORMATION IN THE 1830S

ABSTRACT

In my presentation, I would like to introduce the investigation of a news-sheet from the Reform Era, namely the *Jelenkor*, from two different viewpoints. First of all, it appears as a medium in the enrichment and development of our national language, the Hungarian education, science and culture. On the other hand, it was an openly ongoing discussion which had a significant role in the foundation of the national identity and the performance of earl István Széchenyi, who established and cultivated the Hungarian literacy.

Dolgozatomban a *Jelenkor* című reformkori hírlap vizsgálatát szeretném bemutatni a sajtótörténet új, társadalomtörténeti szempontú, analitikus kutatási irányának megfelelően, amely képessé válhat meghaladni a hagyományos, a tartalmat ismertető, a kulturális-társadalmi kontextust mellőző sajtótörténeti felfogást. Ez a módszer új szempontok, elemzési módok, valamint források kutatásba történő bevonását jelenti. Az új megközelítés egyik lehetősége, ahogyan azt Gyáni Gábor egy nemrég megjelent tanulmányában kifejtette, a társadalmi kontextus vizsgálata, a sajtótermék előállításának és készítésének gazdaság- és társadalomtörténete, az újságírók társadalomtörténete, valamint a sajtó és a politikai kultúra belső összefüggésének kutatása.¹

Lipták Dorottya a Magyar Tudományban megjelent tanulmányában az MTA–OSZK Res Libraria Hungariae Kutatócsoport alapvetéseként fogalmazta meg, hogy a könyv és a sajtó történetét a társadalmi élet minden aspektusát felölelő, legszélesebb értelemben vett társadalomtörténet részeként kell felfogni, és globális látásmóddal történő megközelítése kívánatos, „hogya a jövőben a társadalmi struktúrák és hálózatok együttese termékeként és összetett társadalmi gyakorlat tárgyaként jelenjen meg.”² Ugyanitt vetette fel annak vizsgálata szükségességét, hogy miként járulnak hozzá a különböző médiumok a polgári nyilvánosság kifejlődéséhez, meghaladásához, a média által indukált új kommunikációs viselkedési kódok elterjedéséhez.³

Mindennek jegyében a *Jelenkor* vizsgálatát két egymással ellentétes, de együttesen hatást kifejtő aspektusból érdemes vizsgálni. Egyrészt: hogy mint médium, mely a legszélesebb köröket vonhatja be a nyilvánosságba, milyen szerepet játszott a nemzeti nyelvünk, kultúránk és tudományunk ápolásában és fejlesztésében. Másrészt: ez a nyilvánosság bevonásával zajló diskurzus a jelzett témákban milyen szerepet játszhatott az újfajta, nem kiváltságokra alapozott közösség, a nemzet, illetve a nemzeti identitás megteremtésében, illetve a lap indításában szerepet vállaló, és szellemi háttérrel adó Széchenyi István gróf civilizátori tevékenységében.

* Történész, Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar.

Kutatásom alapját a hírlapi cikkek tartalmi és statisztikai elemzése adja, amely során a megadott témákat összevetem és szélesebb kontextusba emelve elhelyezem a korra már kialakult közbeszéd témahálójában, amelynek kialakult értékpreferenciáiban a közös nevezőnek a kezdetekben a magyar nyelv, kultúra és tudomány ügye mutatkozott. Kutatásaim eredményeképpen igyekszem bemutatni, hogyan viszonyul a téma a korabeli közbeszédet és közgondolkodást uraló és megosztó politikai témákhoz, és a közbeszédet tematizálni igyekvő Széchenyi által sürgetett és elindított folyamatokhoz.

A reformok hívei már a felvilágosodás korában felismerték, hogy a nemzeti nyelv és kultúra nélkül nincsen nemzeti felemelkedés sem. És ebben a folyamatban nem elhanyagolható szerepet kapott a magyar nyelvű hírlapírás. Az első magyar újságírók és szerkesztők mindig hangsúlyozták az anyanyelvű sajtó nagy előnyét: sokkal szélesebb rétegekhez jut el, mint a német vagy latin nyelvű hírlapirodalom.⁴ A reformkorban pedig fontos szerepet kapott a nyilvánosság a polgári átalakulásért vívott politikai küzdelmekben, ugyanakkor a sajtó szerepvállalása visszahatott annak fejlődésre is, ahogyan azt Széchenyi Ágnes egy tanulmányában megfogalmazta: „Az újságírás ugyanis nálunk, és ebben is eltérünk a nyugat-európai fejlődéstől, a reformkori küzdelmekből és a reformkori irodalomból nőtt ki, a gondolatok kiművelésére és (el)terjesztésére irányuló szellemi munka volt, az alkotmányos küzdelem része.”⁵

Magyarországon az 1820-as évek végén Széchenyi István gróf színrelépésével megjelent egy új politikai program, ami a rendi sérelmi politika megyei szintű hatósugara helyett az országos nyilvánosság segítségével kívánta a haza polgári átalakulását és fejlődését szolgálni.⁶ Széchenyi főként angliai útja alkalmával tanulmányozta a politikai klubok és a sajtó, tehát a nyilvánosság szerepét a modern politikai vitakultúra kialakulásában, és a Nemzeti Kaszinó megalapítása után – a cenzúráviszonyok adta keretek között – modern politikai hírlap létrehozása körül bábáskodott. Két éves engedélyeztetési huzavona után 1832 januárjában megjelent a „*Jelenkor. Politikai tekintetben a' két haza 's külföld hírléveleiből*” Helmezy Mihály szerkesztésében és melléklapja, a „*Társalkodó*”, kezdetben Bajza József, majd Szenvey József szerkesztésében. Széchenyi bár a lap mögött állt, de személyesen nem vett részt a szerkesztésben, és csak a *Társalkodó*-ban publikált időnként. A *Jelenkor* tipográfiai is jelképezi a magyar sajtótörténet új korszakának kezdetét: a hagyományos negyedréti formában, kéthasábos szedéssel indult, 1836-tól azonban – Széchenyi által kiprovokálva – áttért a nagy, angol újságformátumra és a háromhasábos szedésre. A közönségigény és a politikai hírlap közti újfajta kapcsolatot jelzik mindaddig ismeretlen nagyságú példányszámai: 1835-ben 3000 fölött, 1837-ben pedig már több mint 4000-en fizettek rá elő. Mindez annak a fényében jelentős olvasói bázist, olvasóközönséget bizonyít, hogy jól tudjuk, a korban egy lap több olvasó kezébe is került, köszönhetően az olvasótársaságoknak, a kaszinók könyvtárainak, a diáktársaságoknak és a kölcsönkönyvtáraknak, így a tényleges olvasótábor akár az előfizetői létszám többszöröse is lehet.⁷

A siker mögött álló szerkesztő, Helmezy Mihály személye azonban méltatlanul háttérbe szorul a sajtótörténeti feldolgozásokban, holott előéletének, személyiségének és a korabeli értelmiségi körökben betöltött státuszának, társadalmi-szakmai szerepének alapos ismerete szükséges a lap sikerének vizsgálatában. Mivel e tanulmánynak nem feladata Helmezy életútjának részletes bemutatása, ezért csak a témánk szempontjából jelentős momentumok felvillantására vállalkozom ehelyütt.

Helmezy Mihály 1788. szeptember 27-én született katolikus német polgárcsalád gyermekeként eredetileg Bierbrauer Mihály néven, melyet később sárospataki gimnáziumi tanulmányai idején Serfőzőre magyarosít, e néven szerepelt a kecskeméti piarista rendbe való belépésekor 1804–1809 között, amikor Tatán, majd Veszprémben tanítóskodott, és e néven költözött Pestre és kezdte meg egyetemi tanulmányait, amely végül a bölcsész mel-

lett a jogi doktorátus megszerzésével végződött. Nevét majd 1811-ben Kazinczy Ferenc javaslatára, a vele való levélváltás után változtatja Helmeceyre.⁸

Kazinczyval való kapcsolata a névadáson túl alapjaiban változtatja meg életét a feltörekvő költőnek, miután kiadja és elküldi neki „Széphalom urához”⁹ című versét, aki bár bírálja a kiadvány minőségét és az eltúlzott magasztalást,¹⁰ de meggyőzi Berzsenyit, hogy az Helmeczyt bízta meg verseskötetének kiadási munkálataival. Helmeczy alkalmasságát bizonyította azzal, hogy a régóta húzódó kiadásra gyorsan előteremtette a költségeket a pesti és székesfehérvári növendékpapok körében gyűjtött adományokból,¹¹ és Kazinczy értékelt és szükségesnek tartotta poétai tehetségét és gondos grammatikus voltát is.¹²

Berzsenyi verseinek kiadása után csakhamar a pesti irodalmi körök elismert alakja lett, a „széphalmi vezér” barátsága, valamint tettekéssége, rugalmassága megnyitotta előtte az ajtókat. Ekkor vált azon írók partnerévé, akik Pesten akarták kiadni műveiket, és ennek révén építette ki kapcsolatait a nyomdászokkal – elsősorban Trattnerrel. Kazinczy, Virág Benedek, Kis János kötetének nyomdai munkálatait irányította, tőle kért iránymutatást Döbrentei Gábor is nyomtatási és kiadási kérdésekben, ráadásul ő volt sok kötetnek ügyes és megbízható korrektora is. Maga Kazinczy is vele intézte ügyeit az egyre inkább elfoglalt Vitkovics helyett, felkérte az általa szerkesztett Báróczy kötet nyomdai ügyeinek intézőjévé, sőt saját munkáinak gyűjteményes kiadását és fordításait is Helmeceyre bízta. A pesti szívességek intézőjeként kapcsolatot épített ki Kölcsy Ferencsel, Szemere Pállal, sőt Wesselényi Miklós báróval is. Az 1820-as években pedig Kisfaludy Károly köréhez csatlakozott, amelyet többek között Toldy Ferenc, Bajza József és Vörösmarty Mihály neve fémjelzett. Ekkoriban vált Széchenyi hívévé, de Kazinczy barátságát mindvégig bírta, későbbi munkásságával is a nyelvújítás és a magyar nemzeti nyelv és eszme harcosa maradt.¹³

A jó kapcsolatokat teremtő kiadói tevékenység mellett saját maga is költeményeket szerzett,¹⁴ fordított,¹⁵ és saját műveit is kiadta, amelyekért nyelvújítási kísérleteinek túlzásai miatt sokszor komoly támadások érték, mind a nyelvújítók, mind az ellenzők oldaláról. De őt ez nem ingatta meg a nyelvújítási harcban, Kölcsy szerint „*a nem rettegő neologismus pártján*” csak négyen voltak: Kazinczy, Szemere, Helmeczy és ő maga.¹⁶ A támadások keresztútjába akkor került, amikor Berzsenyi verseinek második kiadásához annak tudta nélkül hozzátoldotta saját tanulmányát a nyelvújítási harcról.¹⁷

E művében számba vette az újítás eredményeit és a külföldi példákat, valamint támadta a hazai iskolákat, ahol nyolc évig tanulnak a diákok latinul, közben a „*polgárt és hazafit illető tudományokban csak igen csekély 's felületes útmutatást nyernek*”, pedig „*való nemzeti érzést 's hazafiságot csak nemzeti nyelvű nevelés 's oktatás szülhet.*”¹⁸ Helmeczy e tanulmánya a nyelvújítás irodalmában mindkét párt oldalán újra-és újra feltűnt a későbbiekben, és az ifjabb nemzedék Toldy Ferenc szerint ebből merítette meggyőződését. E tanulmánynak nem tiszte elemezni nyelvújító munkásságát, alkotott maradandó és elavult szavakat egyaránt (elem, lény, kényelem, szeszély, ábránd, ünnepélyes, idom, előd, dühöncz, védencz, elméncz, bösz),¹⁹ és élénk vitákat folytatott a nyelvtani helyesség és az írói műgond tárgyában is, ami számunkra elsődleges, hogy nagy kapcsolatrendszere révén társadalmi úton is hatott. Társasági ember volt; Kulcsárnál és Trattnernél állandó vendég és vitapartner, Kisfaludy Károlyt ő irányította Kazinczy felé, Széchenyi is az ő tanácsait követte és a vele való társalkodásból sokat tanult. Wesselényi pedig így szólt, ha pongyola fogalmazást hallott: „*Mit szólna ehhez Helmeczy?*”²⁰

A Jelenkor és Társalkodó szerkesztői-kiadói megbízatásának közvetlen előzményének tekinthetjük, hogy Helmeczy a Kisfaludy-féle Auróra munkatársa lett, amelyben 1822-től kezdve újra megjelennek művei²¹ és fordításai,²² amelyeket Toldy Ferenc később a nyelvújítás terén a legértékesebb munkáinak tartott: „*...első volt, ki érezte, mit bírand meg a*

nyelv az idegen remekék átültetésében... ”²³ Széchenyi István ugyanis már a Hitel 1830. évi megjelenése előtt akciót indított a reformkor új politikai sajtójának megteremtésére, és erre a feladatra Kisfaludy Károlyt szemelte ki, akitől méltán várhatta, hogy az új irodalmi törekvések és a politikai reformok ügyét egy új lapban egyesítse. A lapindításért már 1829-ben folyamodó Kisfaludy azonban nem érte meg a lap indulását, súlyos betegségben 1830. november 21-én elhunyt, így az engedélyezést új emberrel kellett kezdeni. Széchenyi nem habozott sokat, négy nappal Kisfaludy halála után a szintén az Auróra köréhez tartozó Helmezyt javasolta utódnak, és ezt a szándékát keresztül is vitte, holott a kör tagjainak egy része inkább Vörösmartyban gondolkodott. Az udvar 1831. március 11-én Helmezyre ruházta át a lapengedélyt, aki 1832. január 4-én jelentette meg az első lapszámot, és a lap 1848-as megszűnéséig szerkesztette a Jelenkort.²⁴

A lapban már az indulás évében a nemzeti nyelv és kultúra, valamint a magyar tudomány (Magyar Tudós Társaság) került előtérbe. Az olvasó társaságokról, új kiadványokról, a nyelv terjedéséről, a nemzeti kultúra és tudomány intézményeiről (pl. magyar nyelvű színház, kaszinó) szóló tudósítások ugyanis alkalmasak a kívánt politikai cél, az egymással szembenálló politikai táborok egyesítésére. Áttanulmányozva a Jelenkor 1832., 1834. és 1836. évi évfolyamait azt tapasztaltam, hogy ezen állítások alátámasztására sok írást leltem, tanulmányomban a hely szűke miatt érzékeltetni kívánom ezek mennyiségét és a legkifejezőbbeket idézem.

Ahogy Helmezy az 1832-es induló évfolyam 1. számában írta: „Békeség kívül és belől, a’ nemzeti erőnek minden oldalu, szabad, de józan kifejtése, egyesítése ’s az ezen alapodó nemzeti nagyság és hathatás teszi most minden felvilágosultabb igazgatás maximáját”.²⁵ „Illy szép időponthoz olly közel s’ nyelvünk országlása és törvényink ujra születése hajnalán, annyi nagy remény elébe menve, mit kívánjunk a’ buzgón szeretett hazának ... mint hogy e’ bölcs és dicséretes uton ... csüggedhetlen hazafisággal, férjfiás mérséklettel, gondos előrelátással haladjon elő minden tagja, ’s közintézetink virágoztán, műveltségünk diszletén a’ sziv, lélek, ész malasztiban ’s minden lehető beldogság áldásiban részesüljön az egész nemzeti test.”²⁶

Sok helyet szentelt a lap a helyi olvasó társaságok megalakulásának illetve működésének bemutatására, példaként említhetjük a Zalaegerszegen 1832-ben létrehozotttról szóló tudósítást: „Zala néhány lelkes fiainak azon szent czél tűnt nagyraemelt lelkök elibe, hogy ... a’ szép tudományok istenasszonyának oltárt emeljenek, ’s ezáltal az emberiségnek a’ legszebb erényre, a mivelődésre t. i. utat nyissanak. ... Jeles ajánlások történtek készpénzben ... könyvekben: sok nevezetes férjfi a’ czél alapítására egész könyvtárát ide adakozó...”²⁷ Hasonlóakról érkezett hír Eperjesről és Nagykátáról,²⁸ „Ipoly-Ság”-ról, ahol Felső-Túr közbirtokos uraságai alapítottak olvasó társaságot,²⁹ Besztercebányáról³⁰ és Szarvasról.³¹

Helmezy meg is indokolta miért támogatja az olvasótársaságokat: „A magyar olvasó társaságok szaporodása hazánkban (mint a’ millyet T. Győr vármegyéről a’ Pozsonyi deák újság idei Iső számában közöl) nagy örömet ’s reményt gerjeszt országszerte minden hazafi kebelben, mivel ezeket nem csak műveltség-terjesztésre szolgáló hathatós eszköznek, hanem alapos szerkezet mellett jövődöre olly intézetnek is tekinthetni, hol idő jártával előhaladva mindannyi közhasznu nyilvános könyvtár állíttathatik fel, ’s így magányosakra nézve kised, de egyesülve nagy pénzáldozattal e’ nemből annyi csudát mivelhetünk, a’ mennyin most más nyugoti csinos nemzeteknél bámulunk.”³²

A Jelenkor teret adott az új irodalmi kiadványoknak, és főként a magyar nyelv terjedéséről, a magyarosodásról beszámoló híreknek, például: „A magyar nyelv előmenetére 1805 óta tett több ízbeli rendelkezésnek Nógrádban olly sikere lön, hogy az ezelőtt magyarul szinte tertőzkodva ’s nagyobb részint hibásan beszéllett tisztviselők ’s ügyvédek most hivatalos

munkálódásik minden ágazatit ... csupán magyarul viszik. Az előrendre így elért cél után az vala még köz ohajtás, hogy a' magyar nyelv tudása a' köznép közt is terjesztessék. ... minekutána ez általános helybehagyást nyert: 'Nógrádi Nemzeti Intézet' név alatt állott fel amaz egyesület, melynek egyes tagjai tíz egymást követő esztendőre 18 ezüst huszast kamatként ajánlottak. ...mert azóta e' szent ügy iránti részvét oly nagy: hogy maholnap Nógrádinak sem fog tartatni ki ... a' magyar nyelv rendszeres divatosítását tettel vagy értékkel előmozdítani vonakodnék."³³

Természetesen a lap a cenzúra adta keretek között érdeklődik a magyar nyelv hivatalossá tételének ügyében munkálkodó országgyűlésről is: „Ez utóbbi üzenetben a' RR a' fontos Nádornak, a' törvények magyar nyelven alkotása tárgyában tett szerencsés sikerű közbenjártaért, mely tette a' Haza iránti legcsillogóbb érdemei közt fog örök időre fényleni a' nemzet legbuzgóbb háláját fejezik ki.”³⁴

Az idő előrehaladtával, az 1834-es és 1836-os évfolyamban az olvasóírásságok háttérbe szorultak, és egyre jobban elszaporodtak azok az információk, melyek iskolák alapításáról, támogatásáról szólnak, és céljuk a „magyar szó” használatának elterjesztése volt a magyarországi nemzetiségek körében. Ebbe a sorba sorolható a Túróc megyéből érkezett tudósítás, melynek „... szorgalmas lakosi is hazafi lélekkel felfogák már, hogy a' magyar nyelv tudása ... honunkban lakó minden polgárnak elmulthatatlanul szükséges... Egy intézet felállításáról gondoskodtak ők, hol az iskolai tanítók a' magyar nyelvet tanulják.”³⁵ Ide tartozik a 1836-os évfolyam augusztus 20-ai számában közölt kassai tudósítás, amely szerint König János lelkész saját költségén indított a külvárosban egy iskolát, amelybe azonnal 70 fiú és 84 lány felvétetett, főként tót nemzetiségűek, és a fél év múlva rendezett meghallgatáson „...valóban örvendeztető vala hallani, mely tisztán s rendesen ejtegették ezen kicsinyek a magyar igéket, melyeket anyjuk szájából soha nem hallottak.”³⁶ Hasonló híradás érkezett a lőcsei ágostai vallású lánynevelő intézetből is, aminek Rudics József arany sark. vitéz úr 150 pengős kötelezvényt adott „...olly rendeléssel, hogy annak kamatja, mely két aranyat teszen, évenként azon két növendék leánykának adassék jutalom gyanánt, kik azon évben a' magyar nyelv megtanulásában legtöbb szorgalmat, 's legnagyobb előmenetelt mutattak.”³⁷

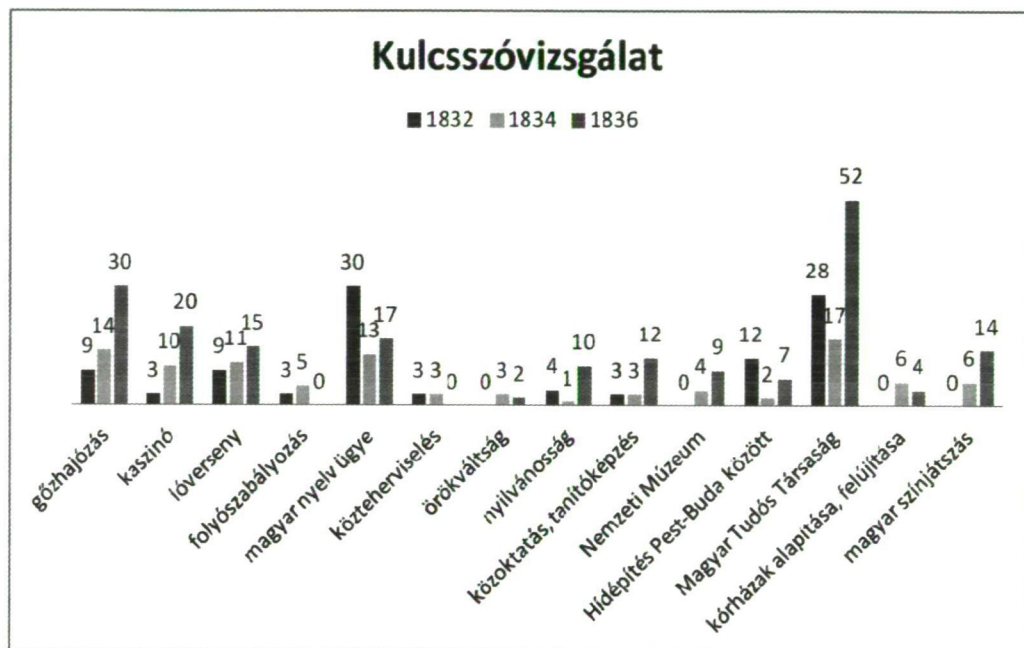
És egymást követték a hasonló cikkek Balassagyarmattól³⁸ és Nyíregyházától³⁹ a pesti Angolkisasszonyok intézetén át⁴⁰ a Temes vármegyei Kissodáig, melynek jegyzőjének azon kéréséről számolt be, hogy félig magyarul és félig oláhul írt tankönyveket a megyebeli iskoláknak a vármegye ingyen nyomtassa ki.⁴¹ Rozsnyóról tudósítva leírta a lap, hogy a várostól északra húzódó 9 tót nemzetiségű helyiségben az utóbbi két évben elterjedt a magyar nyelv, és ezt az iskolák felügyelőjének, a gömöri esperességi biztosnak köszönheti.⁴²

Amint az általam elvégzett kulcsszóvizsgálat eredményét összegző grafikon is jól mutatja, az 1832-es induló évfolyamban egyből a nemzeti nyelv (30 hír) és a tudós társaság (28) ügye került egyértelmű túlsúlyba, holott a Jelenkor már 1832-ben is figyelemmel kísérté és próbálta „népszerűsíteni” Széchenyi civilizátori programjának, kezdeményezéseit – lásd a Pest és Buda közötti állóhíd ügyével kapcsolatba hozható híreket (12), a lóversenyekkel és gőzhajózással kapcsolatos tudósításokat (9-9). Míg olyan a korszak politikusait foglalkoztató témák, mint a nyilvánosság, a közteherviselés, vagy az újoncmegajánlás stb. alig szerepeltek a lapban.

Az 1834-es évfolyam kulcsszóvizsgálatánál megállapítható, hogy az országgyűlési tudósításokra fókuszált a lap, és ennek köszönhetően visszaesett a nyelv ügyével, és a Tudós társasággal foglalkozó hírek száma, de megőrizte helyét a rangsorban, ha hozzáadjuk a magyar nyelvű színjátszással, a magyar színházzal foglalkozó cikkek számát (6).⁴³

Az 1836-os évfolyam kulcsszóvizsgálatának érdekes eredménye a Tudós Társaság híreinek intézményesülése a Jelenkorban, és a gőzhajózással, lóversenyekkel és kaszinókkal

kapcsolatos híryanag erősödése. A magyar nyelv ügyével, elsősorban az olvasótársaságokkal foglalkozó cikkek száma csökkent, de egyre inkább szaporodott a magyar színjátszással⁴⁴ és a nemzeti múzeummal foglalkozó híradások száma.⁴⁵ Valamint új témaként megjelent az iskolák és a tanítók képzésének ügye is, mint azt korábban idéztük.

Érdekesség a konkrét politikai ügyektől történő egyre erőteljesebb távolmaradás, ami Széchenyi ez idő tájt jellemző szerepvállalásaival is magyarázható. Széchenyi 1834–1836 között írja jelentős publikációit a melléklapba, a Társalkodóba a Duna szabályozásának kérdéséről, ezzel magyarázható talán a folyószabályozással kapcsolatos híryanag visszaesése a hírlap ezen évfolyamaiban.

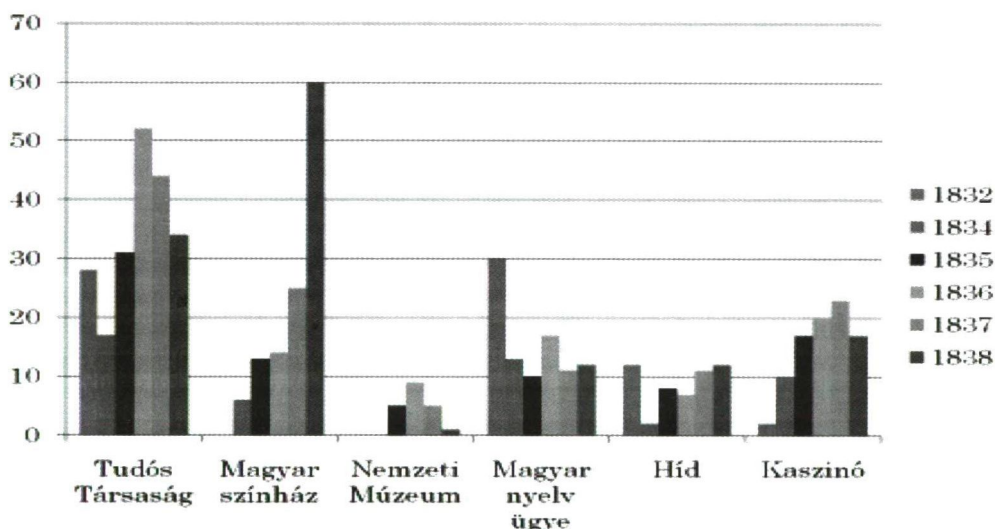
A cenzúrával a lap így is állandó súrlódásban állt. Széchenyi naplójában már 1832. február 22-én olvasható: „*Helmetzy bekam ein Lavatorium*”; vagyis a szerkesztő figyelmeztetést, „fejmosást” kapott a cenzúrától. Február 25-én jegyzi le a következőt: „*Komáromi streicht den (!) alten Helmetzy eine Menge – und ruft bei jeder liberalen Stelle aus – Adhuc principia Comitatus Széchenyi*”; tehát Komáromi Péter helytartótanácsos cenzori minőségében a liberális szövegrészek nagy részét kihúzza, azzal a megjegyzéssel, hogy ezek már megint Széchenyi elvei. A magyar rendek fogadtatása is felemás, erről tanúskodik naplójának 1832. február 10-i bejegyzése: „*O mon Dieu, das auch noch! – C. Z.: Sieben Comitaten haben an Palatin geschrieben, 'es sollte der Jelenkor verboten werden'*”, azaz: Ó istenem, még ez is! Zichy Károly: Hét vármegye írt a nádornak, „be kellene tiltani a Jelenkort”.⁴⁶

A naplóbejegyzések, főleg a helytartótanácsosról szóló rész alátámasztják azt a megállapítást, hogy valóban Széchenyi elveinek, politikai programjának támogatása lehetett a cél, és ezt az ellenfelek is tudták. A magyar nyelv ügye pedig ekkor már azon kevés ügyek egyike, amelyet egyrészt a cenzúra „átenged” a nyilvánosság irányába, másrészt amely „közös nevezőt” jelenthet az egyre több irányzatra szakadó rendeknek.

A példaként kiragadott idézetek és a kulcsszóvizsgálatok mentén elindulva számszerűen is megvizsgálhatjuk, folytatódott, tendenciává vált-e a Jelenkor későbbi évfolyamaiban a nemzeti kultúra és a magyar nyelv ügyének szerepeltetése. Megvizsgálva az 1832–1838

közötti évfolyamokat, a mellékelt diagramban tüntettem fel a témához kapcsolható publikált cikkek összesített adatait. Ezeket elemezve szembetűnő, hogy bár a „Magyar nyelv ügyé”-hez sorolt cikkek száma az 1832-es évfolyam 30-hez képest visszaesett évi 12–15 írásra, de közben jelentősen emelkedett a Tudós Társasággal (1832-ben 28, 1836-ban 52, 1837-ben 43 cikk), valamint a magyar színházzal [1832 évi 0 cikk után 1836-ban 14, 1837-ben 27, 1838-ban 60(!)], azaz a nemzeti kultúra és tudomány intézményeivel kapcsolatos tudósítások száma.

Érdekes ellenpontot jelenthet a későbbi elemzések számára a Pest és Buda közötti állóhíd ügyében és a Kaszinóval kapcsolatban született cikkek száma, melyek nem érték el egyik évben sem a nemzeti nyelv és kultúra ügyét támogató publikációk számát. Megállapíthatjuk tehát, hogy a Jelenkor szerkesztésekor teljesült Széchenyi ideája, miszerint a magyar nyelv és kultúra ügye lehet az, amiben haladók és maradiak is egyetértenek. A nemzeti identitással felvértezett közvélemény megteremtése pedig az egységes politikai tábor megteremtését vonhatja maga után, amely harcba szállhat a magyar nemzet politikai jogainak kivívásáért, és a polgári nemzetté válásért.

JEGYZETEK

1. Gyáni (2006) 1. p.
2. Lipták (2011) 1123. p.
3. Lipták (2011) 1123. p.
4. Bővebben: Kókay (2001) 25. p., Döbör (2007) 45–50. p., Döbör (2008) 103–115. p.
5. Széchenyi (2004) 1153. p.
6. Gulyás László (2009): Reformkori kísérletek a gazdaság fejlesztésére. In: Gulyás László (2009): A modern magyar gazdaság története Széchenyitől a Széchenyi-tervig. JATEPress. Szeged, 31–44. old.
7. V. ö.: Kókay (1979) 372–380. p.; Buzinkay (1993) 26–31. p.; Ferenczy (1887) III. k. 3–24. p.; Kókay (2001) 64–96. p.; Oplatka (2005) 211–212. p.; Fülöp (1978) 92., 94., 106., 109., 120., 122., 124., 140., 156., 172. p.
8. Plot Hildegard (1943) 5–6. p.
9. „Széphalom urához, midőn Mark, Emil, Ferencz nevű első fimagzata születnék” Pest, 1811.
10. Kazinczy levele Kiss Jánosnak 1811. szeptember 6.; Kazinczy levele Kölcseynek 1812. január 5.

11. Plot Hildegard (1943) 7. p.
12. Kazinczy levele Helmeccyhez 1812. április 2.
13. Plot Hildegard (1943) 10–16. p.
14. Legismertebb költeményei e korból: „Nemzetes Czibulka Anna asszonysághoz, a' pesti német színjátszó társaság első, és nagyjelességű énekesnéjéhez, midőn a nagytekintetű magyar közön-séget nemzeti nyelvünkön éneklésével örvendeztetné. A' Dunamelletti régi játékszínben, márcz. 25-ikén, MDCCCXII.”; *Felsőbüki Nagy Klára kisasszony és boldogasszonyfai Igmándy Antal Somogy' főbírája 's egykori Diaetai Követjének menyekzőjök alkalmára 1816. febr. 26.*”
15. Eckartshausen Károly kedvelt imakönyvét „Az Isten legtisztább szeretet az én imádságom 's elmélkedésem” címmel fordította le és adta ki 1813-ban Eggenberger könyvtárus, a második ja-vított kiadását pedig 1821-ben Müller János könyvtárus költségen.
16. Kölcsey levele Kazinczyhoz 1815. július 5.
17. Helmeccy Mihály: Értekezés az úgy nevezett újításokról a nyelvben. Pest, 1916.
18. Plot Hildegard (1943) 21. p.
19. lásd: Simai (1909) 120–124. p.
20. Plot Hildegard (1943) 23. p.
21. Újra megjelenik Czibulka Annához írott verse, átdolgozva „Auróra énekére” (1822); „Harcso-zat. 1809” (1823); „Philadelphia” (1824); „A vándor idegen” (1828).
22. Schiller: „Az Ideálok” (1823); „A Patakmelletti Ifjú” (1823); Matthisson: „Dal 'a Távolból” (1823); Tasso: Szofrónia és Olind (1822); Dias irae (1828).
23. Toldy (1853).
24. Kókay (1979) 373–374. p.; Ferenczy (1887) 2–10. p.
25. Jelenkor (1832) 1. p.
26. Jelenkor (1832) 2. p.
27. Jelenkor (1832) 314. p.
28. Jelenkor (1834) 18. p.
29. Jelenkor (1834) 426. p.
30. Jelenkor (1836) 281. p.
31. Jelenkor (1836) 393. p.
32. Jelenkor (1832) 25–26. p.
33. Jelenkor (1832) 65. p.
34. Jelenkor (1836) 85. p.
35. Jelenkor (1834) 106. p.
36. Jelenkor (1836) 269. p.
37. Jelenkor (1836) 262. p.
38. Jelenkor (1834) 370–371. p.
39. Jelenkor (1836) 221. p.
40. pl. Jelenkor (1834) 153–154.; 502–503. p. és Jelenkor (1836) 253. p.
41. Jelenkor (1836) 281. p.
42. Jelenkor (1834) 385. p.
43. Jelenkor (1834) 25–26.; 105–106.; 121–122.; 529.; 594.; 789. p.
44. pl. Jelenkor (1836) 2.; 37.; 45.; 127.; 253.; 257.; 385. p.
45. pl. Jelenkor (1836) 105.; 127.; 143.; 389. p.
46. Gróf Széchenyi István naplói. IV (2001).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A magyar sajtó története I. 1705–1848. Szerk.: Kókay György. Budapest, Akadémiai, K., 1979.
- Buzinkay Géza (1993): Kis magyar sajtótörténet, Bp.: Haza és Haladás Alapítvány.
- Döbör András (2007): A nemzeti kultúra és a magyar nyelv ügye a felvilágosodás- és reformkori magyar sajtóban. In: Kultúra – művészet – társadalom a globalizálódó világban. Szerk.: T. Kiss Tamás. Szeged, 45–50. p.

- Döbör András (2008): A modernizáció kérdései és útjai a felvilágosodás-kori magyar politikai saj-
tóban. In: Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században. Szerk.: Bodnár Erzsébet–Demeter
Gábor. Budapest, Hungarovox Kiadó, 2008. 103–115. p.
- Ferenczy József (1887): A magyar hírlapirodalom története 1780-tól 1867-ig. III. kötet, Bp.
- Fülöp Géza (1978): A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp., Aka-
démiai Kiadó.
- Gróf Széchenyi István naplói. IV. 1830–1836. In: Gróf Széchenyi István minden írása CD-ROM.
Bp., Logod Bt., 2001.
- Gulyás László (2009): Reformkori kísérletek a gazdaság fejlesztésére. In: Gulyás László (2009): A
modern magyar gazdaság története Széchenyitől a Széchenyi-tervig. JATEPress. Szeged, 31–44.
old.
- Gyáni Gábor (2006): Sajtótörténet a társadalomtörténész szempontjából. In: Médiakutató, 2006. évf.
1. szám. (http://www.mediakutato.hu/cikk/2006_01_tavasz/04_sajtotortenet/01.html; Letöltés:
2012. március 21.)
- Jelenkor. Politikai tekintetben a' két haza 's külföld hírleveleiből. Szerk.: Helmezy Mihály. Pest,
1832–1834–1836. évf.
- Kazinczy levelezése. Szerk.: Váczy János. Bp., MTA, 1890–1911.
- Kókay György: A magyar hírlap- és folyóirat-irodalom kezdetei 1780–1795. Budapest, Akadémiai
K., 1970.
- Kókay György–Buzinkay Géza–Murányi Gábor (2001): A magyar sajtó története. Budapest,
MUOSZ.
- Lipták Dorottya (2011): A modernkori könyv- és sajtótörténeti kutatások állapotáról. In: Magyar
Tudomány 2011. évf. 9. sz. 1121–1131. p.
- Oplatka András (2005): Széchenyi István, Bp., Osiris K.
- Plot Hildegard (1943): Helmezy Mihály. Bp.
- Simai Ödön (1909): Adalék Helmezy Mihály nyelvújításaihoz. In: Magyar Nyelv, 120–124. p.
- Széchenyi Ágnes (2004): A huszadik század hiányzó sajtótörténete – adósságlista és javaslat. In:
Magyar Tudomány, 2004. évf. 10. sz. 1150–1163. p.
- Toldy Ferenc (1853): Emlékbeszéd Helmezy Mihály felett. In: Akadémiai Értesítő.